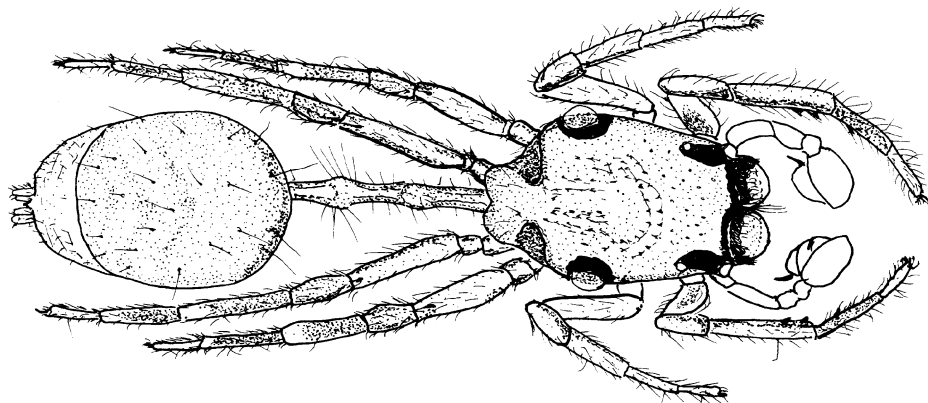
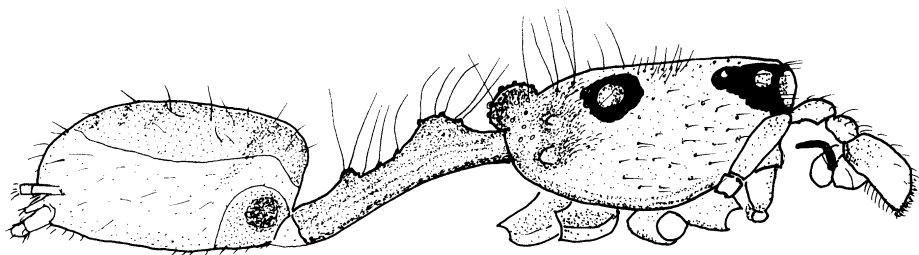

PAVOUK

Zpravodaj Arachnologické sekce České společnosti entomologické
Číslo 21 prosinec 2004

Smutné zprávy

V neděli dne 4. července 2004 zemřel ve věku nedožitých 71 let RNDr. Ing. Luděk J. Dobroruka. Věnoval se studiu skákavek, jejich etologie, sbíral na zahraničních cestách, popsal několik nových druhů. O jeho všestranném záberu na poli zoologie pojednává článek ve třetím čísle časopisu *Živa*.

V pátek dne 19. listopadu 2004 zemřel zcela nenadále ve věku 52 let Doc. RNDr. Václav Ducháč, PhD. Byl klasickým, nadšeným gymnasiálním profesorem, on byl iniciátorem zpracování nového Klíče k určování bezobratlých. Odborně se věnoval studiu štírků, byl vůdčí osobností jejich výzkumu v České republice, zvláště se věnoval výzkumu jeskynních štírků.

Uctěme vzpomínkou jejich památku.

Arachnofauna České republiky

Dictyna vicina Simon, 1873: 1♂, 12.6.2004, NPR Pouzdřanská step–Kolby (část Kolby), rozvolněný dubový les, smyk. Leg. S. Vinkler, det. et coll. V. Bryja.

V 17. čísle zpravodaje Pavouk (listopad 2002) byl jako nový druh pro Česko uveden *Philodromus buddenbrocki* Braun, 1965. Ve 20. čísle téhož zpravodaje (květen 2004) je uvedena synonymie *P. buddenbrocki* = *P. marmoratus* (viz Kubcová 2004) a je uvedeno, že tento druh musíme z výčtu našich pavouků odečíst. To je však omyl. *P. marmoratus* se tím řadí do naší arachnofauny, zde jsou zopakovány nálezové údaje:

Philodromus marmoratus Kulczyński, 1891: Lednice, 25.6.1959, 1♂, leg. E. a J. Žďárkovi, det. M. Řezáč.

Pirata insularis Emerton, 1885 (= *P. piccolo* Dahl, 1908), leg. Z. Majkus.

Celkem tedy evidujeme v České republice výskyt 849 druhů pavouků

Nové synonymie

Phlegra fuscipes Kulczyński, 1891 = *P. cinereofasciata* Simon, 1868

Bianor aurocinctus (Ohlert, 1865) = *Sibianor aurocinctus* (Ohlert, 1865)

Larinioides folium (Schrank, 1803) = *Larinioides suspicax* (O. P.-Cambridge, 1876)

Středoevropské populace obývajcí vnitřní prostory kamenitých sutí jsou popsány jako samostatný poddruh *Wubanoidea uralensis lithodytes* Schikora, 2004.

Podle přehledu materiálu uvedeném v rukopisu práce o pavoucích Pálavy je prvonálezcem druhu *Zora armillata* J. Dolanský (21.8.2002).

Česká republika – typový materiál pavouků

Shromáždili jsme informace o typovém materiálu pavouků, na jejichž popisu se podíleli čeští arachnologové. Čeští arachnologové se podíleli na vytvoření 259 jmen pavouků na druhové a poddruhové úrovni. Celkem 185 z těchto jmen je dnes platných. Nejsme odpovědní za typový materiál *absoloni* (náhradní jméno pro *Typhlonesticus speluncarum* Kulczyński, 1914), *brignolii* (nové jméno pro druh nakreslený Brignolim a považovaný za *Lepthyphantes spelaeorum*) a *fagei* (*Pholcus*) (jméno pro druh, který nakreslili Simon & Fage). Cítíme odpovědnost za typový materiál *brevipes*, považovaného za homonymum

a nahrazeného jménem *Talavera milleri* (Brignoli, 1983). Celkem tedy cítíme odpovědnost za typový materiál 183 validních druhů či poddruhů pavouků. Materiál 109 z těchto taxonů je uložen v Národním muzeu v Praze či v jiných muzejích a sbírkách.

Autor	Počet popsanych platných taxonů (osobní podíl)	Počet popsanych platných taxonů (1. český autor)
F. Miller	68,5	75
J. Kratochvíl	47,5	46
A. Nosek	22	22
J. Buchar	18,66	19
K. Absolon	4	8
V. Šilhavý	6	6
V. Růžička	2	2
L. J. Dobroruka	3	3
S. Pekár	1.33	1
L. Kubcová	1	1
J. Svatoň	0.83	1
F. Kovařík	0.5	1
A. Kůrka	0.33	0
E. Žďárková	0.50	0
K. Absolon	0.33	0
Celkem		185

Kromě toho je v Národním muzeu uložen typový materiál 11 druhů pavouků popsanych jinými arachnology.

Střípky z valné hromady Mezinárodní arachnologické společnosti

Šestnáctého mezinárodního arachnologického kongresu v Gentu se zúčastnili M. Řezáč, S. Pekár, J. Král, V. Růžička a F. Šťáhlavský. Všichni přednesli své výsledky a první dva

jmenovaní získali mezi mladšími vědeckými pracovníky první cenu v oboru etologie za přednášku o strategiích lovu u druhů rodu *Dysdera*.

Na kongresu se konala i valná hromada International Society of Arachnology. Společnost má nové stránky (<http://arachnology.org>) i nové logo. V současnosti má společnost 624 členů ze 73 zemí světa. Novou prezidentkou společnosti byla zvolena Ansie Dippenaar-Shoeman, sekretářem zůstává Jason Dunlop, pokladníkem se stává Rosie Gillespie.

Příjmy z členských příspěvků slouží hlavně k podpoře organizovaných kongresů a k vydávání sborníků z těchto kongresů. Shromáždování arachnologických publikací provádí K. Mikhailov a výsledný soubor již nebude tištěn, ale rozeslán pouze jako elektronický pdf-soubor. Ten by měl být k dispozici na stránkách ISA, v případě problémů kontaktujte V. Růžičku.

V pořadí již 17. Mezinárodní arachnologický kongres se bude konat v roce 2007 v Brazílii. Vedení ISA obdrželo potenciální nabídku na uspořádání 18. kongresu v roce 2010 v Polsku.

22. Evropské arachnologické kolokvium

V pořadí 22. Evropské arachnologické kolokvium se bude konat ve dnech 1.–6. srpna 2005 v bulharském Blagojevgradu. Měli bychom se ho zúčastnit v hojném počtu. Veškeré informace najdete na internetové adrese <http://www.zoology.bas.bg/22eca/>.

Chvála etologie

Omlouvám se, že jsem si troufl mluvit do problematiky etologie, když jsem dosud žádnou vlastní etologickou publikaci nezveřejnil. Důvodů k tomu mám několik.

Za prvé, etologie zdomácněla v repertoáru některých mých žáků.

Za druhé, jmenovitě na území Evropy, kde taxonomie pavouků bude velice brzy završena, nelze předpokládat, že všichni arachnologové propadnou výzkumům na úrovni molekulární biologie, ale je zapotřebí již dnes bít na poplach, aby se zavčas rozvinul široce pojatý výzkum etologický, protože o těch nejbahnatějších projevech chování většiny našich druhů pavouků nevíme vůbec nic. A to je výzva velice závažná, protože chceme-li chránit jednotlivé bioindikačně významné druhy, musíme znát, co tyto druhy váže na stanoviště, kde se vyskytují. V moderní době se totiž stává, že jinak stenoekní vzácné druhy nejsou zjišťovány výhradně na stanovištích původním stanovištěm podobných, ale velice často na stanovištích nápadně druhotného charakteru. Abych připomněl nejkřiklavější doklady tohoto typu: slíďák *Arctosa cinerea* má jedno ze čtyř recentních stanovišť na území Čech situováno na popílkoviště. Ovšem pouze na třech polích mimo popílkoviště je jeho výskyt opětovně potvrzován. Totéž platí pro velice vzácné druhy rodu *Cheiracanthium*, jak nás o tom informoval kolega Bryja. Není vyloučeno, že v rámci tzv. apetenčního neboli hledacího chování, které umožňuje nalézt podněty ku uplatnění zcela vrozené části rozmanitých pro život velice důležitých instinktů, zcela náhodně v důsledku jakéhosi falešného podnětu, který v původní přírodě bez moderních velkoplošných antropických vlivů neexistoval, nastává toto uplatnění ve zcela nepříznivém prostředí.

Instinktivní chování, jak známo, lze rozlišit na velmi stabilní, vždy vrozenou část konečnou, a na neklidné a nutkavé, variabilní projevy apetenční. Velice nápadným apetenčním chováním je např. rychlé pobíhání slíďáků, když je vložíte poprvé do neznámého prostředí terária. Teprve za určitou dobu se pavouk uklidní a začne se chovat podle vrozených instinktů. Někdy se však stává, že realizuje chování, které by ve volné přírodě neuskutečňoval, např. žere vlastní kokony atp.

Konečně za třetí, může studium etologie pavouků přispět k řešení takových problémů, jako jsou pojmy „agresivní chování“, jak bylo zavedeno ve škole prof. Z. Veselovského, coby pokračovatele jeho slavného učitele etologa Lorenze. Většina světových etologů nezdůrazňuje agresivní složku chování, když popisuje vymezení jednoho živočišného individua oproti ostatním, ale používá mnohem příhodnější pojem agonistické chování. Potlačení vnitrodruhové „agresivity“ je totiž právě u pavouků velice častým jevem, aniž bychom museli mít na mysli jen ony známé druhy vytvářející subsociální společenstva. Nejlépe to je patrné, když sledujete setkání dvou pavoučích samců, které prakticky nikdy nevede k usmrcení druhého. Tak jak je to známé i při stylizovaných soubojích samců vyšších obratlovců. Nebo jak je to včleněno do povědomí moderní lidské společnosti.

Vraťme se však k mým žákům, protože právě dnešní jubilant, Doc. RNDr. Jaromír Hajer, CSc. (*1944), se stal průkopníkem etologického studia v naší arachnologii. Do té doby byla u nás věnována hlavní pozornost taxonomii, v mnohem menší míře ekologii, ale k etologickým pozorováním neinklinoval žádný z našich nejvýznamnějších arachnologů (Miller, ani Kratochvíl). Pouze A. Nosek a J. Baum se věnovali této problematice ryze kompilačním způsobem. Před doc. Hajerem byla opublikována jediná práce etologického charakteru od prof. Bořivoje Nováka: „K ethologii vodoucha stříbřitého“.

Od samého počátku byl arachnologický výzkum doc. Hajera poznamenán pečlivostí, důsledností, včetně důkladného promyšlení možných dalších souvislostí. A právě tyto přístupy, přestože šlo z počátku o výzkumy vysloveně morfologického zaměření, jej dovedly až na pole výzkumů etologických. Již při vypracování diplomové práce (obhájena 1968), cítil, že morfologii kribela nelze studovat bez pochopení ontogeneze tohoto orgánu. Přesněji řečeno, bez studia této struktury u nejmladších nymf.

Srovnávací morfologie kribela dospělců byla do té doby jediným způsobem, jak se badatelé snažili porozumět vztahu mezi kribelem čeledi často fylogeneticky navzájem vzdálených. Bez takových studií raných ontogenetických stadií se dokonce obešel i jeden z nejvýznamnějších fylogenetiků, prof. P. Lehtinen, který poprvé spojil příbuzné pavouky s kribelem a bez kribela do společných taxonů na úrovni čeledí. Nejznámější je sloučení nekribelárního rodu *Uroctea* a kribelárního rodu *Oecobius* do společné čeledi *Oecobiidae*.

Do té doby bývaly od sebe zcela odděleny čeledi s kribelem a čeledi bez kribela s tím, že čeledi s kribelem jsou svým způsobem odvozené. Systém pavouků v preferované Kaestnerově učebnici zoologie na naší katedře měl v roce 1956 podobu dosti kuriózní: tři podřády pavouků: *Mesothelae*, *Ecribellatae* (včetně sklípkanů) a *Cribellatae*. Další vývoj však směřoval k uznání původnosti kribela pro všechny araneomorfní pavouky. Tohoto přístupu se držel i Lehtinen s tím, že atavistický pozůstatek původního kribela je tzv.

kolulus, aniž by se jako Hajer pokoušel zjistit, že již nejmladší ontogenetická stadia kribelárních pavouků mají charakteristický hrbolek na místě definitivního kribela bez jakéhokoliv snovacího aparátu. Hajer tento útvar nazývá prekribelum. Lze si představit, že tento útvar je zbytkem po předních středních snovacích bradavkách, jak je známe ještě i u recentních mesothelních pavouků. Co chybí k tomu, aby se tento pojem dostal do mezinárodních učebnic?

Všechny první Hajerovy práce až do druhé poloviny osmdesátých let (včetně disertací) měly názvy prací morfologického charakteru. Ovšem obsahovaly výsledky četných etologických pozorování. S tím souvisela i jedna závažná stránka jeho výzkumu. Stránka, vedoucí k tomu, že o výzkumy tohoto typu zpravidla badatelé Lehtinenova typu nemají zájem. Chov pavouků od vajíčka je práce nesmírně náročná, nejenom časově, ale je náročná i na chovatelské nadání. Velikého sklípkanu může chovat bezmála dítě předškolního věku, ale chov mlád'at prvního instaru se často nedařil ani zkušenému Hajerovi. A tady vedla velice nenápadná hranice mezi morfologií a etologií. Publikace byla tato hranice překročena jeho první etologickou prací z roku 1988 „Plant substrate and the post-embryonal development of *Nigma flavescens*“, která jak známo vznikla z nesnází odchovat nymfy zmíněného druhu. Dokud se náhodou, právě vylíhnuté nymfy nedostaly do kontaktu s rostlinným pletivem, kterého se mohly pro další zdárný ontogenetický vývin nasát. Ovšem významná etologická fakta zjištěná při odchovu mladých nymf se objevují i v mnohých jeho ranějších pracích a nejenom z chovů, ale i ze stavby sítí atp.

Mimoděk si dovoluji jednu řečnickou otázku: Jak veliký by musel být etologický ústav, aby si mohl dovolit vyhledávat další případy nasávání rostlinných tkání u pavouků?

Když jsem zastihl kdysi při prohlížení posterů v Catanii prof. Platnicka u Hajerových fotografií snovacího ústrojí ultrajuvenilních sklípkanů, snad to bylo ještě před snídaní, Platnick se netrpělivě dožadoval, abych ho s „Hadžerem“ seznámil. To bylo Hajerovo první odbočení od problematiky kribelárních problémů. A záhy vedlo k možnosti formulování hypotézy, že vlastně významnější než kribelum, jako nejvýznamnější apomorfní znak pro podřád *Araneomorphae* je pro tento podřád snovací ústrojí s piriformními žlázami, které umožňují mnohem dokonalejší upevňování vláken k substrátu než žláznaté chlupy sklípkanů a sklípkanů. A znova se nabízí řečnická otázka, jak bohatý by musel být etologický ústav, který by prokázal autapomorfický výskyt žláznatých chlupů u sklípkanů a piriformních žláz u podřádu *Araneomorphae*?

Mohl bych pokračovat v komentování dlouhé řady novějších Hajerových vysloveně etologických prací, týkajících se zejména dosud málo známé snovací činnosti, péče o potomstvo a dalších pozoruhodných otázek včetně podivného kleptoparasitismu druhu *Argyrodes argyroides*, blížícího se symbiose. Hajer se často přitom zaměřuje na nejmenší reprezentaty naší arachnofauny (*Trogloglona*, *Theridiosoma*), mnohdy nepřekračující délkou těla 2 mm. Takže nám nezbyvá než popřát docentu Hajerovi do další činnosti vše co k tomu potřebuje. Zejména zdraví, dobrou pohodu a bohaté sponzory.

Literatura

- BRYJA V. 2004: Male trimorphism in *Pelecopsis mengei* (Erigoninae, Linyphiidae, Araneae). In SAMU F. & SZINETÁR C. (eds), *European Arachnology 2002*. Plant Protection Institute & Berzsenyi College, Budapest, pp. 73–79.
- DOBRORUKA L. J. 2004a: Notes on Croatian jumping spiders (Araneae: Salticidae) from Dalmatia and from the Kvarner. *Nat. Croat.* **13**: 35–45.
- DOBRORUKA L. J. 2004b: One new species and one new record of jumping spiders (Araneae: Salticidae) from India. *Acta Arachnologica Sinica* **13**: 14–17.
- FELIX J. 2004: Za významným zoologem Luděkem J. Dobrorukou [An outstanding zoologist Luděk J. Dobroruka]. *Živa* **52**: XLII (in Czech).
- CHVÁTALOVÁ I. 2004: Arachnofauna of the Velká Kotlina cirque (Hrubý Jeseník Mountains). In SAMU F. & SZINETÁR C. (eds), *European Arachnology 2002*. Plant Protection Institute & Berzsenyi College, Budapest, pp. 267–274.
- KUBCOVÁ L. 2004: Separation of the females of *Philodromus praedatus* O. P.-Cambridge and *Philodromus aureolus* (Clerck) (Philodromidae, Araneae). In SAMU F. & SZINETÁR C. (eds), *European Arachnology 2002*. Plant Protection Institute & Berzsenyi College, Budapest, pp. 57–62.
- KŮRKA A. 2004a: A survey of spider species (Araneida) in Prof. F. Miller's collection (Department of Zoology, Museum of Natural History – National Museum), Part VIII: Araneidae. *J. Nat. Mus., Nat. Hist. Ser.* **173**: 29–34.
- KŮRKA A. 2004b: A survey of spider species (Araneida) in Prof. F. Miller's collection (Department of Zoology, Museum of Natural History – National Museum), Part IX: Nesticidae, Tetragnathidae and Dictynidae (part). *J. Nat. Mus., Nat. Hist. Ser.* **173**: 29–34.
- MAJKUS Z. 2003b: Ekologicko-faunistická charakteristika arachnocenóz haldy Dolu Odra (Lidice). Eco-faunistic characteristic of arachnocenosis of dump od Důl Odra (Lidice) coal-mine. *Acta Fac. Rer. Nat. Univ. Ostraviensis, Biologica – Ecologica* **10**: 81–98 (in Czech, English summary).
- MAJKUS Z. 2003c: Pavouci (Araneae) navrhovaného chráněného území Skalická Morávka (Podbeskydský bioregion). *Práce a Stud. Muz. Beskyd (Přír. Vědy)* **13**: 99–110.
- PEKÁR S. 2004: Poor display repertoire, tolerance and kleptobiosis: results of specialization in an ant-eating spider (Araneae, Zodariidae). *J. Insect Behav.* **17**: 555–568.
- PEKÁR S. 2004: Predatory behavior of two european ant-eating spiders (Araneae, Zodariidae). *J. Arachnol.* **32**: 31–41.
- PEKÁR S. & KOCOUREK F. 2004: Spiders (Araneae) in the biological and integrated pest management of apple in the Czech Republic. *J. Appl. Ent.* **128**: 561–566.
- PEKÁR S. & LUBIN Y. 2003: Habitats and interspecific associations of zodariid spiders in the Negev (Araneae: Zodariidae). *Isr. J. Zool.* **49**: 255–267.
- PETÁKOVÁ A. 2004: *Studie způsobu lovu potravy pavouky čeledi Pholcidae*. MSc. thesis, J. E. Purkyně University, Ústí nad Labem, 68 pp.

- PLESNÍK J. 2004: Za Karlem Absolonem (1956–2004). *Ochrana přírody* **59**: 223–224 (in Czech).
- RŮŽIČKA V. & BUCHAR J. 2004: Notes to the catalogue of spiders of the Czech Republic. In SAMU F. & SZINETÁR C. (eds), *European Arachnology 2002*. Plant Protection Institute & Berzsenyi College, Budapest, pp. 221–224.
- SVATOŇ J. & GAJDOŠ P. 2004: Spiders of peatland ecosystems of the Horná Orava region (Slovakia). In SAMU F. & SZINETÁR C. (eds), *European Arachnology 2002*. Plant Protection Institute & Berzsenyi College, Budapest, pp. 275–284.
- WILCZEK G., MAJKUS Z. & BABCZYŃSKA A. 2003: Detoxifying ability of spiders from post-industrial dumps near Ostrava. *Acta Fac. Rer. Nat. Univ. Ostraviensis, Biologica – Ecologica* **10**: 167.

Nové knihy

- HARVEY M. S. 2003: *Catalogue of the smaller arachnid orders of the world. Amblypygi, Uropygi, Schizomida, Palpigradi, Ricinulei and Solifugae*. CSIRO, London 400 pp. (F. Štáhlavský)
- LOGUNOV D. V. & MARUSIK Y. M. 2003: *A revision of the genus Yllenus Simon, 1868 (Arachnida, Araneae, Salticidae)*. KMK Scientific Press, Moscow, 168 pp. (V. Růžička)
- THALER K. (ed.), 2004: *Diversität und Biologie von Webspinnen, Skorpionen und anderen Spinnentieren*. • *Denisia* **12**, 586 pp. (J. Buchar, L. Kubcová, V. Růžička)

Semináře

- 45** Dne 18. září 2004, Přírodovědecká fakulta UK, Praha. • J. Buchar: Chvála etologie; • J. Hajer: Snovací aktivita pavouka *Theridiosoma gemmosum*, stavba sítě, lov potravy a jeho fáze; • V. Růžička: Společenstva pavouků kamenitých sutí; • V. Smola: Dosud neznámé poznatky o noře slíďáka *Xerolycosa nemoralis*; • J. Král: Chromozómová evoluce primitivních dvouplacných pavouků; • V. Hula: Vliv hospodaření na arachnofaunu vybraných závrtů CHKO Moravský kras; • V. Růžička: Novinky z belgického kongresu, typový materiál pavouků, problémy k dořešení.
- 46** Dne 4. prosince 2004, Pedagogická fakulta UJEP, Ústí nad Labem. • J. Buchar: Vývoj názorů na aeronautické chování pavouků; • S. Pekár & M. Hrušková: Trofický dimorfismus mravčků; • L. Kubcová: Observace pavouků na Komárkově lesostepi; • A. Petáková: Výstava kreseb Lov pavouků čeledi Pholcidae; • M. Řezáč: Strategie lovu pavouků rodu *Dysdera*; • V. Růžička: Demonstrace nových druhů pavouků pro Českou republiku (*Microctenonyx subitaneus*, *Dictyna vicina*).

Pavouk. Zpravodaj Arachnologické sekce České společnosti entomologické. Číslo 21.
Vydává: Arachnologická sekce České společnosti entomologické.
Odpovědný redaktor: RNDr. Vlastimil Růžička, CSc.
Adresa redakce: Entomologický ústav AV ČR, Branišovská 31, 370 05 České Budějovice.
Zpracováno editorem WordPerfect, vytištěno písmem Times New Roman.
Titulní strana: *Depreissia decipiens* Deeleman-Reinhold, 2003.
Vychází nepravidelně. Toto číslo vychází v prosinci 2004.